

دانشگاه تربیت معلم
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
کارشناسی ارشد فقه و حقوق اسلامی

عنوان رساله
بررسی فقهی و حقوقی میراث زوجه

استاد راهنما
دکتر غفور خوئینی

استاد مشاور
دکتر ابوالحسن مجتهد سلیمانی

گرد آورنده
علیرضا بهشتی

شهریور ۱۳۸۲

۱۳۸۲ / ۱۸ / ۲۰

۱۳۸۲ / ۱۸ / ۲۰

مرکز مطالعات و تحقیقات علمی ایران
تولید کتاب

تقدیر و تشکر

با تقدیر و تشکر فراوان از تمامی اساتیدی که حقیر را در گردآوردن رساله مزبور یاری و مساعدت فرمودند. بویژه استاد بزرگوار و سرور گرامی جناب آقای دکتر غفور خوئینی که مساعدتهای علمی ایشان در طول دوره کارشناسی ارشد همواره راهنمای دانشجویان و بالاخص اینجانب بوده است. همچنین به جا می‌دانم که از راهنماییهای استاد محترم جناب آقای دکتر ابوالحسن مجتهد نیز تشکر و قدردانی داشته باشم. امید آنکه بتوانم در مراحل زندگی همواره سپاسگزار و قدردان محبت‌های ایشان باشم.

والحمد لله رب العالمین

فهرست منابع

الف - فارسی

- ۱- ارث در حقوق مدنی ایران: تقریرات دکتر موسی امین، به کوشش عباس فرید، چاپ پیروز، آبان ۱۳۴۲.
- ۲- ارث زن از دارایی شوهر: زین العابدین زاخری، چاپ تبریز، ۱۳۵۲.
- ۳- بدایع الاحکام، شرح فارسی بر بدایع المهدویه هر دو در فقه است به نحو اختصار، تالیف: مهدی بن مصطفی الحسینی لاهوتی ملقب به بدایع نگار، تاریخ طبع: ۱۳۲۴ هـ.ق.
- ۴- تحقیق در ارث زن از دارایی شوهر: آیت الله قاضی طباطبایی، چاپ تبریز، ۱۳۵۳.
- ۵- توضیح المسائل آیت الله العظمی خویی با حواشی عده ای از مراجع.
- ۶- تاریخ اجتماعی ایران از انقراض ساسانیان تا انقراض امویان: سعید نفیسی، چاپ تهران، ۱۳۴۲.
- ۷- توضیح المسائل: مرحوم آیت الله العظمی بروجردی، چاپ ۱۳۳۹ و ۱۳۴۸.
- ۸- جامع الشتات: مرحوم میرزا ابوالقاسم محقق قمی، چاپ شده در دو جلد به خط محمود اشرفی، از انتشارات شرکت الرضوان، تهران، جلد دوم.
- ۹- حقوق مدنی: مصطفی عدل، از انتشارات امیرکبیر، چاپ هشتم، ۱۳۵۴.

۱۰- حقوق مدنی ایران: دکتر سید علی شایگان، شرکت سهامی چاپ، مشخصات

بیشتری ندارد.

۱۱- حقوق مدنی: دکتر سید حسن امامی، انتشارات کتابفروشی اسلامیة، چاپ سوم.

۱۳۴۹، جلد‌های ۱، ۳، ۴، ۵.

۱۲- حقوق مدنی خانواده: دکتر ناصر کاتوزیان، انتشارات دانشگاه تهران، آذر ماه ۱۳۵۷

۱۳- حقوق مدنی، قواعد عمومی قراردادها: دکتر ناصر کاتوزیان، انتشارات بهنشر، جلد

دوم، چاپ اول، بهمن ماه ۱۳۶۶.

۱۴- حقوق خانواده: دکتر محمد جعفر جعفری لنگرودی، چاپ تهران ۱۳۵۵.

۱۵- حقوق مدنی، اشخاص و خانواده- اموال، دکتر سیدحسین صفایی، جلد اول، چاپ

دوم، ۱۳۴۸.

۱۶- حقوق خانواده- نکاح و انحلال آن: سید مصطفی محقق داماد، از انتشارات نشر

علوم اسلامی، پاییز ۱۳۶۵.

۱۷- حقوق زن در اسلام و آیه‌ها: حسن صدر، چاپ چهارم، تهران ۱۳۴۸.

۱۸- دوره حقوق مدنی - ارث: دکتر جعفری لنگرودی، جلد اول، از انتشارات امیرکبیر،

چاپ اول، ۱۳۵۷.

۱۹- زن در حقوق ساسانی: پروفیسور کریستیان بارتولمه، ترجمه و مقدمه و ملحقات از

دکتر ناصرالدین صاحب زمانی، تهران، چاپ دوم، ۱۳۴۴.

۲۰- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.

۲۱- قانون مدنی.

۲۲- مجموعه قوانین حقوقی و جزایی.

۲۳- نظام حقوق زن در اسلام: استاد شهید مرتضی مطهری، چاپ تهران، ۱۳۵۳.

ب- عربی

- ۱- قرآن مجید
- ۲- الانتصار: علم الهدی سید مرتضی، از مجموعه الجوامع الفقهیه.
- ۳- الکافی فی الفقه: تقی الدین ابوالصلاح حلبی، متوفی ۴۴۷ هـ.ق. از انتشارات مکتبه الامام امیرالمومنین، اصفهان، ۱۳۶۲.
- ۴- الدروس الشرعیة فی فقه الامامیه: محمد بن مکی عاملی معروف به شهید اول، انتشارات صادقی. قم، ۱۳۹۸ هـ.ق.
- ۵- الاستبصار فی ما اختلف من الاخبار: شیخ طوسی، از انتشارات دار الکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۹۰ هـ.ق. جلد ۴.
- ۶- المهذب: قاضی عبدالعزیز ابن البراج الطرابلسی. از انتشارات جامعه مدرسین، قم، ۱۴۰۶ هـ.ق.
- ۷- السرائر: محمد بن ادیس حلی، چاپ سنگی، سال ۱۲۷۰ هـ.ق. تاریخ تالیف ۵۸۸ هـ.ق.
- ۸- القواعد: علامه حلی، محل و سال چاپ قید نشده است.

۹- الروضه البهيه في شرح اللمعه دمشقيه: زين الدين جبل عاملی معروف به شهيد

ثاني، چاپ جديد در ۱۰ مجلد، از انتشارات جامعه دينی نجف، با تعليقات سيد محمد

کلانتر، جلد ۵ و ۶ و ۸.

۱۰- الحدائق الناضره في احكام العتره الطاهره: شيخ يوسف بحرانی، متوفی ۱۱۸۶

هـ.ق.، از انتشارات دار الكتب الاسلاميه، چاپ قم، جلد ۲۰ و ۲۲.

۱۱- العروه الوثقی: آیت الله سيد محمد کاظم طباطبایی يزدي، از انتشارات کتابفروشی

اسلاميه، چاپ تهران، ۱۳۷۳ هـ.ق.

۱۲- ارث الزوجه: آیت الله لطف الله صافی گلپایگانی، مندرج در کتاب صيانت الابانه

شيخ الشريعه اصفهانی، از انتشارات دار تفرآن الکریم، قم، سال ۱۴۰۵ هـ.ق.

۱۳- الفقه علی المذاهب الخمسه: محمد جواد مغنيه، چاپ هفتم، ۱۴۰۲ هـ.ق.

۱۴- بلغه الفقيه: سيد محمد آل بحرالعلوم، از انتشارات مکتب الصادق تهران، چاپ

چهارم، در چهار مجلد، ۱۳۶۲، جلد ۳.

۱۵- تهذيب الاحكام في شرح المقننه للشيخ المفيد: شيخ طوسي، از انتشارات دار

الكتب الاسلاميه، تهران، ۱۳۹۰ هـ.ق. جلد ۹.

۱۶- تذکره الفقهاء: جمال الدین الحسن بن یوسف بن علی بن مطهر الحلّی، متوفی ۷۲۶ هـ.ق.، معروف به علامه حلّی، از انتشارات مکتبه المرتضویه. تهران، ۱۳۸۸ هـ.ق. جلد دوم.

۱۷- تحریر الوسيله: امام خمینی، از انتشارات دار العلم قم، چاپ دوم، جلد ۱ و ۲.

۱۸- جواهر فی الفقه: قاضی ابن البراج، از مجموعه الجوامع الفقهیه.

۱۹- جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام: شیخ محمد حسن نجفی، انتشارات دار احیا التراث العربی، بیروت، ۱۹۸۱ میلادی، چاپ هفتم، در ۴۳ مجلد، جلدهای ۲۳-۲۹-۲۷-۳۰-۳۹ و ۴۲.

۲۰- رساله فی میراث الزوجه: شهید ثانی، از مجموعه رسالات ده گانه شهید ثانی، چاپ ۱۳۱۳ هـ.ق.

۲۱- شرایع الاسلام فی مسائل حلال و حرام: محقق حلّی، از انتشارات اعلمی، تهران، در چهار جلد، هر دو جلد در یک مجلد.

۲۲- فتح القدر، محمد بن علی بن محمد الشوکانی، چاپ دوم، مصر، ۱۹۶۴ میلادی.

۲۳- کتاب الخلاف: شیخ الطائفه ابی جعفر محمد بن الحسن الطوسی، متوفی سال ۴۶۰ هـ.ق. معروف به شیخ طوسی، از انتشارات دار المعارف الاسلامیه، قم، جلد ۲.

۲۴- کتاب البیع: امام خمینی، مطبعه مهر قم، جلد پنجم.

- ۲۵- مسائل هامه من كتاب الخلاف: شيخ طوسی، به كوشش جمعی از اساتید دانشكده هیات دانشگاه تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۴.
- ۲۶- مختلف الشیعه فی احكام الشریعه: علامه حلی، چاپ سنگی تهران، ۱۳۲۳ هـ.ق.
- ۲۷- مسالك الافهام فی شرح اللمعه الدمشقیه، زین الدین جبل عاملی، معروف به شهید ثانی، چاپ سنگی، جلد ۲.
- ۲۸- مكاسب: شیخ مرتضی انصاری، خط طاهر خوشنویس، چاپ دوم، تبریز ۱۳۷۵ هـ.ق.
- ۲۹- مستند الشیعه فی احكام الشریعه: احمد بن محمد مهدی نراقی، متوفی ۱۲۴۵ هـ.ق. از انتشارات مکتبه المرتضویه تهران، جلد دوم.
- ۳۰- منهاج الصالحین: آیت الله العظمی سید ابوالقاسم خویی، انتشارات دار الزهراء بیروت، چاپ بیستم، جلد دوم.
- ۳۱- موجز احكام المیراث: دکتر احمد علی الخطیب، چاپ اول، ۱۹۶۶ میلادی.
- ۳۲- نهایه: شیخ طوسی، از مجموعه جوامع الفقهیه.
- ۳۳- نکت النهایه: شرح مرحوم محقق بر نهایه شیخ طوسی از مجموعه الجوامع الفقهیه.
- ۳۴- نخبه الافکار فی حرمان الزوجه من الاراضی و العقار: حاج شیخ محمد تقی نجفی بروجردی، چاپ نجف، ۱۳۷۸ هـ.ق.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۸	پیشگفتار
۹	مقدمه
۱۳	بخش اول: میراث زوجه و بررسی تاریخی آن
۱۵	فصل اول: میراث زوجه قبل از پیدایش اسلام
۱۵	۱- میراث زوجه در ایران
۱۶	۲- میراث زوجه در مصر
۱۷	۳- میراث زوجه در شبه جزیره عربستان
۱۹	فصل دوم: دیدگاه اسلام پیرامون میراث زن
۱۹	۱- بررسی آیه ارث
۲۰	۲- بیان حکمت سهم الارث زن
۲۲	بخش دوم: شروط تحقق میراث
۲۴	فصل اول: شرط وجود رابطه زوجیت
۲۴	۱- آمیزش و صحت عقد ازدواج
۲۵	۲- ازدواج در حالت بیماری منتهی به مرگ
۲۵	۳- ادله ارث نبردن زوجه در حالت عدم آمیزش
۲۶	الف- اجماع فقها

۲۷	ب- روایات وارده
۲۸	ج- قصد اضرار زوج
۲۹	۴- نکاح فاسد و تاثیر آن در میراث زوجه
۲۹	الف- چگونگی میراث مسلمان در نکاح باطل
۳۱	ب- وضعیت میراث زرتشتیان در نکاح باطل
۳۳	۵- مقصود از باطل بودن نکاح مریض
۳۴	۶- نکاح مریض و چند مساله پیرامون آن
۳۷	۷- تحقیق پیرامون چند امر در نکاح صحیح
۳۷	الف- صیغه عقد نکاح
۳۸	ب- نکاح با اتباع خارجی
۴۱	فصل دوم: شرط دوام عقد نکاح
۴۲	۱- آراء و فتاوای فقها در مورد میراث زوجین در نکاح موقت
۴۲	الف- ارث بردن زوجه در صورت نبودن شرط عدم توارث
۴۳	ب- ارث بردن زوجه به طور مطلق
۴۴	ج- ارث نبردن زوجه به طور مطلق
۴۴	د- ایجاد توارث با اشتراط آن
۴۵	۲- حکم قانون مدنی

۴۶	۳- بررسی چند نکته در نکاح منقطع
۵۰	فصل سوم: شرط ممنوع نبودن زوجه از ارث
۵۰	۱- کفر زوجه
۵۲	۲- قتل زوج توسط زوجه
۵۳	۳- مساله لعان
۵۶	فصل چهارم: شرط تداوم زوجیت تا هنگام مرگ
۵۶	۱- چگونگی میراث زوجه در طلاق رجعی
۵۸	۲- مساله توارث پیرامون طلاق در حال مرض
۵۸	الف- نظر فقها و حکم ماده (۹۴۴) قانون مدنی
۶۰	ب- مستند قول فقهاء
۶۱	ج- جهت جامعه‌شناختی مساله
۶۲	۳- طلاق حاکم و مسئله میراث زوجه
۶۳	الف- نوع طلاق حاکم
۶۴	ب- رجحان بائن بودن طلاق حاکم
۶۵	ج- حکم قانون پیرامون/بائن یا رجعی بودن طلاق حاکم
۶۸	بخش سوم: میزان ارث زوجه
۶۹	فصل اول: نکاتی پیرامون میزان ارث زوجه

- ۶۹ ۱- تفاوت‌های ارث زن و شوهر
- ۷۴ ۲- تحولات اقتصادی و اخلاقی و اجتماعی پیرامون میراث زن
- ۷۶ **فصل دوم: وارثان فرض‌بر و وارثان قرابت‌بر**
- ۷۷ ۱- فرض زوجه
- ۷۸ ۲- سهم الارث زوجات متعدد
- ۸۰ ۳- مفهوم فرض حقوقی در میراث زوجه
- ۸۲ **فصل سوم: چگونگی میراث زوجه‌ای که تنها وارث است**
- ۸۲ ۱- آراء فقها
- ۸۳ الف- نظریه‌ای که زوجه را وارث تمام ترکه می‌داند
- ۸۴ ب- نظریه‌ای که زوجه را از ارث بردن بیش از یک چهارم ترکه محروم می‌داند
- ۸۷ ج- مسئله غیبت و حضور امام در میراث زوجه
- ۸۸ ۲- حکم قانون مدنی
- ۹۲ **بخش چهارم: اموالی که زوجه از آن ارث می‌برد**
- ۹۴ **فصل اول: محرومیت زوجه از بعض اموال زوج**
- ۹۴ ۱- نظرات فقهاء
- ۹۴ الف- حرمان زوجه از عین زمین منزل و ارث بردن او از بهای آن
- ۹۶ ب- ارث بردن زوجه از تمام ترکه

- ج- حرمان زوجه از عین و بهای زمین و عین ابنیه و اشجار ۹۹
- د- عدم حرمان زوجه از عین اشجار ۱۰۲
- ه- محروم بودن زوجه، تنها از زمین خانه و اماکن مسکونی ۱۰۳
- ۲- مخالفت روایات حرمان زوجه با اصل و ظاهر قرآن ۱۰۴
- ۳- بررسی علل حرمان زوجه ۱۰۵
- لف- دلیل محرومیت زوجه در بعض روایات ۱۰۵
- ب- اجماع وارده ۱۰۵
- ج- کلام ابن جنید و تحلیل آن ۱۰۹
- ۴- حکم قانون مدنی ۱۱۱
- فصل دوم: مسئله حرمان مختص چه زوجه‌ای است؟ ۱۱۳
- ۱- استدلال فقها طرفدار حرمان زوجه به طور مضق (چه ذات ولد و چه غیر ذات ولد) ۱۱۴
- ۲- استدلال فقها طرفدار عدم محرومیت زوجه ذات ولد ۱۱۵
- بخش پنجم: موضوعات مربوط به میراث زوجه** ۱۱۷
- فصل اول: مفهوم زمین در مبحث محرومیت زوجه از آن ۱۱۸
- فصل دوم: چند مساله پیرامون حرمان زوجه از زمین و عین ابنیه و اشجار ۱۲۲
- فصل سوم: طرز تقویم ابنیه و اشجار ۱۲۷
- ۱- طرق قیمت گذاری ۱۲۷

صفحه	عنوان
۱۲۹	۲- حکم قانون مدنی
۱۳۰	فصل چهارم: قیمت کدام زمان ملاک پرداخت است؟
۱۳۳	فصل پنجم: دیه و موضوع ارث زوجه
۱۳۴	فصل ششم: قصاص و موضوع ارث زوجه
۱۳۵	فصل هفتم: قذف و موضوع ارث زوجه
۱۳۶	فصل هشتم: ارث زوجه و حق شفعه
۱۳۹	نتیجه و خلاصه مبحث رساله